

UOC Tibidabo

Jornada de Psicoanàlisi

25 octubre 2014

ACCEP i el Grup de Psicologia UOC Alumni presenten la Jornada:
Psicoanàlisi d'orientació lacaniana: introducció teòrica i pràctica clínica

Què és la psicoanàlisi d'orientació lacaniana?

Ana Martínez Westerhausen

Bon dia,

per començar no puc evitar referir-me a l'alegria que em produeix la Jornada d'avui, perquè brinda una excel·lent oportunitat a la psicoanàlisi; li ofereix l'ocasió de parlar i intercanviar sobre el que és la psicoanàlisi - en aquest cas d'orientació lacaniana – davant i amb un públic jove, vosaltres, als qui se suposa un desig de saber, ja que sou alumnes universitaris.

D'altra banda és una Jornada molt pertinent donats els temps que corren, proclius a afavorir la instauració d'un “*homo technologicus*”, capaç d'arrasar la dimensió subjectiva de l'humà, aquella que pròpiament ens humanitza.

Ve al cas referir-me aquí a l'article aparegut en el diari La Vanguardia el setembre passat,(21/09/ 2014) titulat “*Cap a l'Homo technologicus*”, on es comenta l'últim llibre de Nicholas Carr, “*Atrapats: (o) com les màquines s'apoderen de les nostres vides*”. Un assaig en el qual l'autor ens diu, cito: (que) “*les tecnologies ens estan robant talents que només es desenvolupen quan es lluita dur per aconseguir les coses*”.

Aquesta és una frase que no pot de cap manera deixar indiferent a un psicoanalista, que llegeix en ella l'amenaça d'una desaparició potencial del subjecte, en la mesura en què el subjecte és aquell que lluita pel que desitja.

Tan sols un mes mes tard, el 14 octubre 2014, en la contraportada de La Vanguardia em trobo amb una entrevista a Victor Gómez Pin, catedràtic de F^a de la UAB, amb ocasió també de la presentació d'un llibre seu: *Reducció i combat de l'animal humà*, i comprovo que la reflexió de Gómez Pin se situa també en la línia d'una humanitat amenaçada, si be ell pren una altra perspectiva. Gómez Pin diu lo següent: “*a la polaritat : treball embrutecedor i oci més embrutecedor encara, oposo un treball en el qual fertilitzès la condició d'ésser humà i la festa*”, i prossegueix: “*és un menyspreu considerar que una gran part de la humanitat no té dret a res més que a sobreviure. L'animal humà ha de desenvolupar la seva capacitat de pensar i de crear, perquè això és el que ens defineix com a humans.*”

Enfront d'aquest entorn contemporani, habitat com hem vist no només pel predomini del discurs científic-tecnològic sinó també per un neo-capitalisme feroç –almenys a la zona que anomenem l'Occident -, un entorn en el qual ens trobem amb fenòmens socials inèdits, com són: el declivi de la funció paterna, la caiguda dels ideals, la globalització, la desresponsabilització dels subjectes i el descrèdit de la paraula, els psicoanalistes oposem un discurs que és pròpiament el revers de l'anterior, doncs per a la psicoanàlisi el que està en primer pla és el subjecte del desig i la seva paraula - conscient i inconscient - un subjecte únic que en ocasions pot inclús anar contra els seus interessos – fins i tot donar la seva vida - per fer valer el seu desig.

Però fem una mica de memòria. com i quan sorgeix la psicoanàlisi en la història de la humanitat?

2.La psicoanàlisi neix en el punt de viratge del segle XIX al segle XX, gràcies al geni de Sigmund Freud, un metge-neuròleg de formació. Freud descobreix el misteri que albergaven aquelles dones, histèriques recalitrants, els símptomes de les quals resistien a tots els intents de curació que se'ls oferien. Elles feien emergir “la impotència” del metge per sanar-les, raó per la qual acabaven sent expulsades d'una manera o un altre de les seves consultes. De fet al que elles apuntaven, sense saber-ho, era a la necessitat de descobrir la veritable causa dels seus patiments en el cos, una causa que en cap cas era d'origen orgànic. Aquestes dones van haver d'esperar a Freud perquè el misteri del que eren portadores fos desvetllat, és a dir per descobrir la causa dels seus símptomes. Un saber que es va anar construint al mateix temps que elles progressaven en la seva curació, marcant així des del principi el que és propi de la psicoanàlisi: la juntura entre la teoria i l'experiència analítica, un tandem indissociable, no poden donar-se l'una sense l'altra.

I què és el que descobreix Freud gràcies a la seva trobada amb aquestes dones histèriques? descobreix ni més ni menys que : l'ordre de la causalitat psíquica en el camp d'alguns dels símptomes que es manifesten en el cos i que per aquesta raó es podrien prendre en primera instància com a símptomes somàtics.

Però Freud, a diferència de la majoria dels seus col·legues mèdics, no va defugir aquestes pacients, sinó que per contra li van interessar molt especialment – apassionadament - perquè elles li obrien el camí al descobriment dels ressorts fonamentals del funcionament psíquic humà. Uns ressorts que permetien esclarir no només la causa i el funcionament

dels símptomes de les neurosis, sinó també l'estructura i el funcionament psíquic del subjecte normal.

Però Freud no es va limitar a la histèria, va estendre molt ràpidament la seva recerca a l'estudi i tractament de les altres neurosis (N. obsessiva, N. fòbica, N. de angoixa). Un treball de recerca intens i incansable, que testimonia del fet que Freud estava habitat per un desig inèdit, un desig nou en la història de la humanitat: el desig de l'analista.

D'aquesta manera, el treball ingent i innovador que Freud va impulsar i va sostenir, va fructificar ràpid en un cos de doctrina psicoanalítica que reuneix els conceptes fonamentals primers de la psicoanàlisi: la repressió, l'inconscient, la pulsó, la transferència, la interpretació... al costat d'una primera representació de l'estructura de l'aparell psíquic humà, coneguda com la primera tòpica freudiana. Esta serà complementada uns anys després amb una segona versió de l'aparell psíquic, la segona tòpica, que recull els avanços de la recerca. Freud traça per tant un nou séc en el camp dels sabers humans, dóna a llum una nova disciplina, que influirà de manera notable en l'esdevenir de la subjectivitat contemporània, així com en els vincles i els moviments socials de l'època. (podem evocar aquí el freudomarxismo, algunes teories educatives influïdes per la psicoanàlisi, la relació entre els gèneres, la llibertat sexual, etc).

Freud no deixarà d'aprofundir i augmentar el saber d'aquesta nova disciplina fins al mateix instant de la seva mort, al mateix temps que desenvolupa una tasca de transmissió de la psicoanàlisi que obté una resposta entusiasta e imedita, com indica la veloç i àmplia extensió del mateix en el S XX.

3. Doncs bé, si Freud és el pare de la psicoanàlisi, Lacan és aquell que salva al discurs freudià de l'anacronisme i d'una tendència a la degradació teòric-pràctica, a la qual s'estava lliscant perillosament després de mort Freud.

De forma ràpida i sintètica podem dir que Lacan revisa l'obra de Freud, la racionalitza i la formalitza, la posa al dia. És a dir refunda la psicoanàlisi per fer-la apte per al S XXI i següents.

Però Lacan no es va limitar a aquest “aggiornamento” del discurs freudià, sinó que a més dona a llum les seves pròpies aportacions més enllà de Freud, contribuint així a l'avanç de la psicoanàlisi, a la que va aportar perspectives i conceptes inèdits, que van prestar una modernitat necessària i nous horitzons tant per a la direcció de la cura psicoanalítica pròpiament

dita, com per a la comprensió dels nous símptomes contemporanis o els fenòmens socials propis de la nostra època, molts d'ells impensables en l'època de Freud.

Atansem-nos doncs breument al personatge

Qui és Jacques Lacan?

Lacan va ser un metge psiquiatra francès que neix a París, al 1901 i mor també a París 80 anys després. Va destacar des de molt jove per la seva extrema intel·ligència, agudesa i extensió dels seus coneixements, que van abastar els més variats camps del saber, tant de l'univers de les lletres com de les ciències, és el cas de: la lingüística, l'antropologia, la sociologia, la història, la filosofia, les matemàtiques, la lògica, ect, ect, sense oblidar el seu interès per les diferents manifestacions i lliçons de l'art (pintura, literatura, teatre, cinematografia, escultura, arquitectura, ect)

Podem evocar aquí que va ser amic de Dalí, Buñuel i Picasso, i que va viure molt d'a prop el moviment surrealista del París dels anys 20 i 30.

Un psicoanalista per tant amb un saber inabastable, alhora que un home de món i lliure pensador, algú que aviat va passar a ser un "*maître à penser*" (mestre del pensament) un líder intel·lectual no només per als seus alumnes, sinó també per a molts dels seus contemporanis.

Igual que Freud, Lacan també va estar habitat pel desig de l'analista, del que dona prova la seva ingent producció psicoanalítica, que es reparteix entre un ensenyament oral: 26 Seminaris dictats un per any, els quals han estat establerts posteriorment en text a partir de les anotacions estenografiades de las quals es disposava. I una obra escrita, coneguda com els Escrits de Lacan. És sabut que aquests escrits acostumen a ser qualificats de difícils, fins i tot crítics, però Lacan els va voler així de manera intencionada, no per un capritx malèvol, sinó amb una finalitat molt precisa: la lectura dels seus escrits havia de constituir per si mateixa una via de formació, una dificultat necessària per transcendir el nivell del discurs comú que no convé al discurs psicoanalític.

Com ell mateix deia: "*els meus escrits estan per ser llegits* (aquí s'ha de entendre llegits a la manera en què es pot llegir una equació algebraica), *no per ser compresos*". Una lectura que no deixa indemne a aquells qu'el segueixen, buscant les raons i finalitats del seu discurs, a més de premiar al lector perseverant amb el descobriment progressiu d'un ensenyament implacable en la seva lògica, tremendament lúcida en l'esclarament de la clínica i la tècnica i sorprenent en les seves audàcies i innovacions. No en va Lacan inscrivir el seu ensenyament dins del "debat de les llums".

4. L'orientació lacaniana de la psicoanàlisi

És l'ensenyament de Lacan el que constitueix pròpiament l'orientació lacaniana de la psicoanàlisi, un ensenyament que es caracteritza per ser un treball de logificació constant de la teoria i la praxis analítiques, un pensament rigorós i formalitzat en constant moviment i evolució, basat en una enorme pràctica, un veritable “*work in progress*”. És un ensenyament obert permanentment a noves aportacions, que de cap manera pretén tancar el forat consubstancial a tot saber. Un forat que no es pot suturar, raó per la qual no cessa mai de causar el desig de saber.

A continuació m'animo a enunciar alguns dels principis que regeixen l'orientació lacaniana de la psicoanàlisi, advertint que per descomptat no són sinó discretes pinzellades que poden servir per donar una primera i lleugera idea del que pot ser aquesta orientació.

1º Lacan intèrpret de Freud. A la vista de l'evolució de gran part del moviment postfreudiano cap a posicions teòric-clíniques que Lacan jutjava que ja no podien considerar-se psicoanalítiques, instaura una nova manera de llegir a Freud i de formalitzar el saber freudià, al mateix temps que genera un moviment de “*tornada a Freud*” per “*restaurar el tall tallant de la seva veritat i recuperar la praxi original que Freud va instituir ...*” (Acta de Fundació, 1964). És a dir

2º Reformulació del saber i la praxi analítica freudianas a partir de recursos epistèmics mes rigorosos i actuals. Això vol dir: substituir algunes de les referències científiques freudianas, ja caduques, com és el cas de la referència a la biologia, per altres referents que poden sostenir molt millor al discurs psicoanalític en un estatut científic. Aquests referents propis de l'orientació lacaniana són entre altres: la lingüística de Saussure i Jakobson, les matemàtiques de Markof, Bourbaki, etc (l'àlgebra lacaniana), la lògica, la topologia, la física, l'etologia, la sociologia (Levi-Strauss va ser gran amic i col·laborador de Lacan), la història, la filosofia...etc, etc

Aprofito aquí per recordar que el debat relatiu a l'estatut científic de la psicoanàlisi és un debat ja clàssic, en el qual no tenim temps d'entrar ara. Però sí puc avançar que Lacan respon de forma nítida a aquesta qüestió quan sosté, en el seu Seminari 11, que *la psicoanàlisi és una praxi que apunta a un estatut científic*, és a dir que és una experiència - la que té lloc dins la relació entre l'analista i l'analitzant - que busca ser dilucidada en termes científics, és a dir sobre la base d'uns conceptes ben construïts per donar raó d'aquesta experiència.

3º per il·lustrar el que acabo de dir em referiré **al concepte d'Inconscient**, crucial en la teoria i en la pràctica psicoanalítiques. Si en el moviment

postfreudià l'inconscient s'entenia com “el sac de les pulsions”, és a dir un registre de caràcter energètic i caòtic, sense ordre ni concert, Lacan sosté – argumentant-ho rigorosament- que “*l'inconscient està estructurat com un llenguatge*”, i que són les lleis de la paraula i del llenguatge els que regeixen el seu funcionament. Aquesta tesi inicial en l'ensenyament de Lacan, anirà evolucionant dins d'aquest pensament sempre en moviment i constant progrés que és el de Lacan, fins a arribar a la tesi de l'Inconscient real, que trobem al final del seu ensenyament. Convé advertir, no obstant això, que aquest desplegament del pensament de Lacan cap a nous descobriments no suposa un desmentit o anul·lació dels anteriors, sinó més aviat un afegit, una continuació. El nou se suma al ja establert. De la mateixa manera que fa amb el concepte d'inconscient, Lacan reinterpretarà altres nocions fonamentals de la psicoanàlisi: el Complex d'Èdip, el Complex de castració, la pulsio, la transferència, etc, etc

4° l'orientació lacaniana va més enllà de Freud. Em refereixo aquí a la part de l'ensenyament lacanià que recull les aportacions originals, inèdites, de Lacan, una part que s'inicia a partir de la dècada dels 60, coincidint amb la seva expulsio de l'Associació Internacional de Psicoanàlisi.

En aquesta part del seu ensenyament trobem tot un camp d'aportacions apassionants no només per respondre al que és la psicoanàlisi, la cura analítica i el psicoanalista, sinó també per esclarir interrogants difícils que planteja el nostre món contemporani, aportacions amb mèrits fins i tot profètics, com s'ha comprovat anys després de la mort de Lacan.

5° I per acabar em referiré al vincle necessari entre la psicoanàlisi i l'ètica dins l'orientació lacaniana.

Lacan va dedicar un dels seus Seminaris a l'Ètica, per demostrar com i perquè no hi ha anàlisi sense ètica. Aquesta afirmació evoca ja per si mateixa la dimensio compromesa de tota cura analítica.

El subjecte que entra en anàlisi ho fa desd'una posicio que podríem expressar de forma planera com un “anar a per totes”, es a dir disposat a assumir el que sigui necessari quant a la seva pròpia veritat i les conseqüències que comporti el descobriment d'aquesta Veritat.

Aquesta dimensio ètica de l'experiència analítica fa que una anàlisi no sigui innòcua per al subjecte que se sotmet voluntàriament a ella, doncs produeix canvis subjectius, que poden agradar o no. Però produeix també, necessàriament, un guany de saber, de saber sobre les condicions del propi desig i de la manera de gaudir de cadascú.

És per això que en l'experiència analítica no n'hi ha prou amb aconseguir efectes terapèutics, com pot ser la curacio del símptoma que va portar al pacient a l'analista. Freud deia que quan un subjecte s'analitza la curacio es

produeix per afegiment, la qual cosa és una manera de dir que la curació no és la fi/finalitat principal o pròpia de un anàlisi.

La finalitat pròpia d'un anàlisi, que és la que constitueix la seva ètica, és arribar el més lluny possible en la descoberta de la pròpia veritat i actuar en conseqüència d'aquest saber conquistat sobre un mateix. És per això que tant Freud com Lacan coincideixen en afirmar que el resultat d'una anàlisi conduïda fins al seu final és la producció de “un subjecte nou”, la qual cosa no es confon amb obtenir un subjecte curat/sanat.